

Vấn đề định cư của người Chăm tại Hoa Kỳ

Hassan Poklaun*
(Ioc-Campa)

Việc thay đổi thể chế chính trị tại Đông Dương vào năm 1975 đã đưa đẩy một số người Chăm chạy theo làn sóng người Việt Nam và Chăm Bớt sang tị nạn ở các nước trên thế giới như Hoa Kỳ, Pháp, Úc, Tân Tây Lan, Gia Nã Đại v.v., và đặc biệt là Mã Lai Á. Đây không phải là một cuộc vượt biên đầu tiên của người Chăm mà là một trong những cuộc di dân đã từng xảy ra trong lịch sử Champa kể từ thế kỷ thứ mười một Tây lịch. Một số đã bị bắt làm tù binh và đã bị đày đi nơi khác như ở Bắc Việtở Chăm Bớt, và ở Siam (Thái Lan). Số còn lại đã bị bắt buộc chạy sang các nước láng giềng tị nạn trước những đòn tấn công nam tiến của người Việt¹. Vào cuối thế kỷ thứ mười tám, vị vua Champa là Cei Brei² và triều đình đã kéo tàn quân của mình chạy sang Chăm Bớt tị nạn để tránh cuộc tàn sát người Chăm do hai đoàn quân của Nguyễn Ánh và Nguyễn Tây Sơn đã dùng Panduranga³ của Champa làm bãi chiến trường giao tranh của họ.

Con số người Chăm tị nạn ở nước ngoài sau 1975 gồm khoảng hai mươi lăm ngàn người mà hai mươi ngàn đã sang định cư ở Mã Lai Á. Hầu hết những người Chăm tị nạn xuất xứ từ Châu Đốc (miền Tây Nam Việt) và Chăm Bớt đều theo Hồi Giáo (Islam) cho nên đã chọn

---

* Hassan Poklaun là chủ tịch của hội International Office of Campa (IOC-CAMPA).

¹ Xem "Les originaires du Campa à l'étranger: émigration, localisation et adaptation dans les pays d'accueil" của U. Antypa trong *Les Actes du Séminaire sur le Campa organisé à l'Université de Copenhague le 23 Mai 1987*, TCHCPI, Paris, 1988, trang 121-131.

² Xem Po Dharma, " Études cam, V). A propos de l'exil d'un roi Cam au Cambodge", *BEFEO*, LXXII (1983) trang 253-266.

³ Panduranga gồm hai tỉnh Ninh Thuận và Bình Thuận ở miền Nam Trung Việt hiện tại. Champa là Chiêm Thành theo lịch sử Việt Nam.

Mã Lai Á làm nơi định cư của họ. Số còn lại gồm khoảng vài trăm người xuất xứ từ Phanrang và Phanrĩ (miền Nam Trung Việt) là những người Chăm Bani và Chăm Ahier⁴. Những người này không đặt nặng vấn đề tín ngưỡng nên đã sang định cư ở bất cứ quốc gia nào mà Ủy Ban Tối Cao của Liên Hiệp Quốc về việc tị nạn đã quyết định cho họ. Họ sang định cư tại các nước thứ ba dưới danh nghĩa là công dân Việt Nam và công dân Căm Bốt bởi vì họ chỉ gồm một thiểu số sống lẫn lộn với người Việt và người Miên.

Hiện nay số người Chăm định cư tại Hoa Kỳ gồm khoảng năm ngàn người, sống rải rác ở các tiểu bang khác nhau. Riêng tại bang California, họ gồm khoảng hai ngàn người sống tập trung tại các thị xã San Francisco, Sacramento, San Jose, Modesto, Santa Ana, và Fullerton. Tại bang Washington State, họ gồm khoảng 500 người sống tập trung tại hai thị xã Seattle và Olympia. Tại bang Pennsylvania, họ gồm khoảng vài chục gia đình.

Người Chăm tại tiểu bang California

Người Chăm định cư đông đảo nhất là tại bang California. Được kể là công dân Việt Nam và Căm Bốt, họ đã được định cư cùng với người Việt và người Miên tại tiểu bang này. những người Chăm sống rải rác ở các tiểu bang khác, sau một thời gian định cư ngắn ngủi của họ, đã tìm về California sống gần gũi bà con của mình. Ngoài ra, tiểu bang California còn có nhiều ưu đãi khác như thời tiết ấm áp, thực phẩm Á Đông dồi dào, trợ cấp xã hội cao, nhiều công ăn việc làm, đã thu hút người Chăm tị nạn, phù hợp với câu "đất lành chim đậu".

Đối với người Chăm, hai yếu tố quan trọng nhất đã chi phối việc định cư của họ: tín ngưỡng và họ hàng. Hầu hết những người Chăm sống tại Santa Ana, Fullerton, San Francisco, Sacramento đều là bà con họ hàng Muslim xa và gần. Họ theo Islam Sunni của trường

---

⁴ Bani là một từ ngữ Ả-rập có nghĩa là các đứa con. Người Chăm bani theo đạo Islam (Hồi giáo) không chính thống. Chăm Ahier là người Chăm đã chịu ảnh hưởng phần nào Bà-la-môn giáo.

phái Safi'i⁵. Tuy nhiên, có một điểm đáng lưu ý nữa là người Chăm Muslim định cư tại khu vực Santa Ana đều xuất xứ từ Căm Bốt và người Chăm sống tại Fullerton thì xuất xứ từ Việt Nam mặc dầu hai khu vực sinh cư của họ chỉ nằm cách xa nhau khoảng 8 dặm Anh. Họ sống tập trung xung quanh hay gần Thánh Đường tương tự hình thái định cư của họ tại các làng xã Chăm ở Nam Việt Nam và Căm Bốt. Cả hai cộng đồng này đều là người Chăm nói chung một thứ tiếng, có cùng một tín ngưỡng, nhưng dị đồng do khác biệt họ hàng và địa phương. Hơn nữa, nghề nghiệp cũng là một yếu tố quan trọng khác kết tạo sự dị đồng đó. Người Chăm tại khu vực Santa Ana vốn là những nông dân và thợ rèn. Ngôn ngữ giao tế của họ có chiều thu hẹp vào vòng nghề nghiệp đơn giản. Người Chăm tại khu vực Fullerton gồm những người buôn bán lẻ. Ngôn ngữ giao tế của họ vì thế có mặt phức tạp hơn. Do đó, hai tập thể này giao lưu theo hai chiều hướng khác biệt. Tuy sống biệt lập hẳn với người Việt và người Miên, người Chăm gốc gác ở Nam Việt Nam thích giao du với người Việt hơn là với người Chăm gốc Căm Bốt; ngược lại, người Chăm gốc Căm Bốt thích giao dịch với người Miên hơn là với người Chăm gốc Việt Nam. Tuy rẽ lối, nhưng sinh hoạt của họ cuối cùng đều hội tụ vào một điểm. Đó là việc bảo vệ và duy trì tín ngưỡng cổ truyền.

Sinh hoạt tôn giáo

Người Chăm rất mộ đạo và sống vì đạo. Sau khi ổn định nhà cửa tại một khu vực nào đó, công việc đầu tiên của họ là tìm thuê một căn nhà dùng làm giáo đường (*sura*) để sinh hoạt tôn giáo. Giáo đường vừa là một nơi hành lễ tập thể vừa là một lớp học giảng giải giáo lý của đạo. Hằng ngày, các em bé Chăm sau những giờ tan trường công lập đều được các bậc cha mẹ dẫn đến giáo đường để học hỏi kinh sách. Đây là một hình thức luyện tập con cái duy trì nề nếp và tín ngưỡng dân tộc. Còn người Chăm lớn tuổi thì gặp nhau hằng ngày tại giáo đường để thông tin và trao đổi học hỏi luật đạo bằng tiếng mẹ đẻ.

---

⁵ *Safi'i* là một trong bốn trường phái lớn của Islam về luật học gồm có: *Hanifi*, *Safi'i*, *Maliki* và *Hanbali*.

Họ khuyến khích con cái đi du học về tôn giáo tại các nước Muslim trên thế giới nhất là xứ Ả-rập Sau-đi và Ai cập. Dù thiểu số và sống gần những Thánh đường (*masajid*) lớn của các dân tộc Muslim khác tại California, người Chăm Muslim không muốn hội nhập vào tập thể Muslim nước ngoài mà chỉ muốn duy trì truyền thống cá biệt của ông cha mình.

Ngoài ra, người Chăm Muslim Châu Đốc và Căm Bốt còn áp dụng việc kết hôn vừa để thắt chặt tình bà con họ hàng vừa để duy trì tín ngưỡng cổ truyền.

Người Chăm không muốn con cái của mình lập gia đình với người khác đạo. Khi đứa con trai trong gia đình sắp đến tuổi trưởng thành, cha mẹ bắt đầu chuẩn bị tìm cho đứa con của mình một cô dâu Muslim. Có một cô dâu ngoại chủng là một điều bất đắc dĩ nhưng với điều kiện là phải trở thành một người Muslim. Tuy nhiên, một người cô dâu Chăm Muslim được ưa chuộng hơn là một người dâu Muslim ngoại chủng. Nhưng được ưa chuộng hơn cả là một người dâu Chăm cùng họ hàng (*sa muk*). Hôn lễ thường được tổ chức linh đình tại nhà cô dâu. Và sau khi hôn lễ chấm dứt, chàng rể ở lại sống bên nhà của cha mẹ vợ theo phong tục mẫu cư (*martrilocal*) đã được duy trì từ lâu đời.

Người Chăm Bani và người Chăm Ahier định cư tại tiểu bang California đều xuất xứ từ Phanrang và Phanrí (miền Nam Trung Việt). Họ sống tập trung tại các thị xã San Jose, Modesto và Sacramento nhưng biệt lập hẳn với người Chăm Muslim. Người Chăm Bani theo đạo Islam nhưng không mấy được chính thống vì đã trộn lẫn tín ngưỡng Islam với việc cúng kiến thần linh địa phương. Người Chăm Ahier thờ cúng các thần linh địa phương hơn là thực hành sát đúng giáo lý của Ấn Độ giáo. Mặc dầu theo hai tôn giáo khác biệt và sống trong những thôn ấp riêng biệt, người Chăm Bani và người Chăm Ahier không khác biệt nhau bao nhiêu về nếp sống, về tổ chức xã hội và về cơ cấu gia đình⁶. Họ đều nói một thứ tiếng Chăm mà người

---

⁶ Xem "Contribution à l'étude des structures sociales des Cham du Viet-Nam" của P.-B. Lafont, *BEFEO*, Tome LII, 1964.

Chăm Châu Đốc và Căm Bốt không thể hiểu được và ngược lại, họ cũng không thể hiểu được tiếng Chăm của người Châu Đốc và Căm Bốt⁷. Họ gọi người Chăm Muslim này là Chăm *bahrâu* (Chăm mới). Và họ được người Chăm Muslim gọi là Chăm *Panang paní* (Phanrang-Phanrĩ).

Thành phần người Chăm Bani và Chăm Ahier định cư tại Hoa Kỳ gồm một số sĩ quan trong quân lực Việt Nam Cộng Hòa, một số công chức đã tốt nghiệp Trường Quốc Gia Hành Chánh, một cựu Dân biểu, một số viên chức cảnh sát và quân nhân, một số nhân viên y tế công cộng, một số thuyền nhân vượt biên, một số người vượt biên theo đường bộ hoặc sang Hoa Kỳ theo diện ODP và HO⁸. Nói chung, họ là thành phần học thức khá di thích ứng được với hoàn cảnh xã hội của Hoa Kỳ.

Tổ chức xã hội

Các cộng đồng Chăm Muslim tại bang California đều được tổ chức theo dạng thức các làng xã Chăm tại Châu Đốc và Căm Bốt. Đúng đầu có ông *hakêm*, giữ vai trò hướng dẫn và trọng tài. Kế đến có ông *imam*, hướng dẫn các cuộc lễ nguyện và có vấn giáo lý. Phụ tá các *imam* có các *tuan*, thầy dạy học và giảng kinh. Ngoài các chức sắc bán chính thức nói trên, các cộng đồng Chăm Muslim đã được tổ chức theo hội đoàn không sinh lời (non profit corporation) theo luật pháp của Hoa Kỳ gồm các vị chủ tịch, thư ký và thủ quỹ. Nhiều hội đoàn Chăm như Cham Refugee League ở San Francisco, Cham Muslim Association of Fullerton, Indochinese Muslim Refugee Association of Santa Ana v.v... đã được thành lập tại bang California, với mục đích giúp đỡ các người Chăm tị nạn tương trợ và duy trì phong tục cổ truyền.

---

⁷ Phụ âm *th* của người Chăm ở miền Trung Việt Nam được người Chăm ở miền Nam Việt Nam và Căm bốt đổi thành phụ âm *s*. Thí dụ: *sang*(cái nhà) của người Chăm Châu Đốc và Căm bốt được người Chăm miền Trung VN đổi thành *thang*. *Asaih* (con ngựa) đổi thành *Athaih*.

⁸ ODP (Orderly Departure Program = Chương trình ra đi theo trật tự); HO (Humanitarian Operation = Chương trình Nhân Đạo)

Cộng đồng người Chăm Bani và Chăm Ahier tại San Jose, Modesto và Sacramento không được tổ chức đúng theo dạng thức các làng xã của họ ở miền Trung Việt Nam. Không có các vị chức sắc như các Ông *Guru, Imum, Katip, Achar*, lãnh đạo tinh thần người Chăm Bani; cũng không có *Po Adhia* hay *Ong Basaih* lãnh đạo tinh thần người Chăm Ahier. Một vài gia đình người Chăm Bani vì thiếu chức sắc lãnh đạo tôn giáo đã hội nhập vào tổ chức người Chăm Muslim; và người Chăm Ahier sống biệt lập hẳn với cộng đồng người Chăm Muslim. Người Chăm Bani và Chăm Ahier tại San Jose vẫn duy trì mối tương giao của họ giống như bên Việt Nam và đã thành lập được hai tổ nhằm bảo tồn văn hóa Champa.

Tựu chung, các hội đoàn nói trên đều được tổ chức nhằm mục đích duy trì tín ngưỡng và nề nếp cổ truyền của người Chăm.

Các trở ngại và khó khăn của việc định cư

Người Chăm nói chung đã được hưởng những quyền lợi tị nạn giống như người Việt và người Miên. Tuy nhiên, việc người Chăm Muslim hòa nhập vào xã hội Hoa Kỳ đã gặp phải những trở ngại và khó khăn do trình độ văn hóa, kỹ năng, tôn giáo, tuổi tác và giới tính của họ.

Trình độ hiểu biết là một trong những yếu tố chính chi phối việc định cư của người Chăm. Ngoài một số rất ít giới trí thức đã từng quen sống nơi các thị thành của Việt Nam và Campuchia và có một vốn kiến thức khả dĩ giúp họ thích ứng vào hoàn cảnh mới của quốc gia định cư, số còn lại gồm những người dân quê quen sống nơi thôn dã, một khi đến định cư nơi thành thị sẽ phải đối phó với những vấn đề khó khăn về mặt giấy tờ hành chánh, về việc di chuyển, về việc tìm công ăn việc làm, về vấn đề sức khỏe, về nơi ăn chốn ở v.v... và chính vì thế, họ đã giao dịch và liên lạc với người Việt và người Miên nơi các văn phòng làm việc để nhờ thông dịch và giúp đỡ giải quyết các nhu cầu cần thiết của đời sống hằng ngày.

Anh ngữ là một phương tiện giúp người định cư tìm kiếm công việc làm. Vốn là nông dân, đa số người Chăm Muslim tị nạn đã không có một trình độ hiểu biết về kỹ thuật và Anh ngữ, cho nên rất khó tìm công việc làm và từ đó bằng lòng sống với tiền trợ cấp xã hội rất

khiêm nhường đủ trả tiền thuê nhà và mua thực phẩm. Họ sống trong những khu vực nghèo nàn có nhà cho thuê giá thấp và rẻ. Một gia đình với năm sáu đứa con dồn nhau trong một căn nhà chung cư chỉ có một hay hai phòng ngủ chật hẹp.

Sùng đạo, người Chăm Muslim sống tập trung gần hay xung quanh giáo đường để dễ dàng đi dâng lễ một ngày đêm năm lần. Các giới cấm của đạo như không được dùng thịt heo, không được dùng thịt của những con vật do người khác đạo cắt cổ và bán, phụ nữ phải choàng khăn lên đầu khi đi ra ngoài, không được thành hôn với người khác đạo v.v... đã hạn chế việc giao dịch của họ. Do đó, họ sống biệt lập trong một khu vực riêng biệt, và giao lưu trao đổi giữa họ hàng với nhau bằng tiếng mẹ đẻ Chăm. Tương tự nếp sống của họ tại Việt Nam và Căm Bốt, người Chăm tại Hoa Kỳ sống một nếp sống khép kín trong hàng rào tôn giáo.

Tuổi tác là một yếu tố khác đã gây nhiều khó khăn trong việc định cư. Trước những điều kiện xã hội và văn hóa hoàn toàn mới lạ, những người Chăm tị nạn lớn tuổi cảm thấy lạc lõng và bơ vơ. Đã từng quen với nếp sống khuôn phép của tôn giáo, những người Chăm lớn tuổi khó hòa nhập vào một xã hội tự do và vật chất của Hoa Kỳ. Các em bé Chăm, ngược lại, theo học tại các trường công lập, tiếp thu nền văn hóa mới một cách dễ dàng. Loại văn hóa này hoàn toàn mới lạ, khác với nền văn hóa cổ truyền của tiền nhân nên con cái thường có dị biệt tư tưởng với cha mẹ. Ngoài ra, cha mẹ và con cái nói chuyện với nhau bằng hai loại ngôn ngữ khác biệt, tiếng Anh và tiếng Chăm cho nên không thông hiểu lẫn nhau. Dần dần, ít có trao đổi giữa cha mẹ và con cái. Tình cảm gia đình vì thế phai nhạt. Hậu quả là con cái muốn thoát ly khỏi vòng kiểm soát của gia đình. Hơn nữa, vì được đi học tại các trường công lập của Hoa Kỳ, con cái thông thạo Anh ngữ dễ tìm được công việc làm và không còn bị lệ thuộc vào tài chánh gia đình nữa. Tự lập, con cái không còn vâng lời và kính trọng cha mẹ theo nề nếp xưa.

Giới tính là một trong những yếu tố gây trở ngại trong việc định cư. Ở quê nhà, phụ nữ Chăm Muslim thường cấm cung trong nhà lo việc bếp núc và trông nom con cái. Tại Hoa Kỳ, điều kiện kinh tế mới đòi hỏi người phụ nữ Chăm phải đi ra ngoài làm việc phụ giúp gia đình về mặt tài chính. Trợ cấp xã hội khiêm tốn không đủ trang trải

chi phí gia đình nếu người phụ nữ không đi ra ngoài làm việc phụ giúp chồng kiếm thêm lợi tức. Cơ cấu gia đình vì thế đã có chiều hướng thay đổi, nhưng không biết sẽ đến mức độ nào. Người phụ nữ Chăm Bani và Chăm Ahier ngược lại không bị giáo luật ràng buộc nhiều, nên được tự do đi ra ngoài giao dịch và dễ tìm công việc làm.

Triển vọng tương lai

Sau hơn hai mươi năm định cư tại Hoa Kỳ, người ta chưa thấy cộng đồng Chăm phát triển được những cơ sở vật chất lớn lao đáng chú ý. Tuy nhiên, cũng có nhiều cá nhân Chăm phấn đấu vươn lên trong xã hội đa năng đa dạng của Hoa Kỳ. Chẳng hạn, đã có một người Chăm làm chủ tiệm sửa xe hơi ở Fullerton; một người mở tiệm bánh *donut* tại Oakland gần San Francisco; một người làm chủ tiệm may áo quần ở Long Beach. Ngoài ra, ở thị xã Seattle của tiểu bang Washington State, có một người làm chủ tiệm sửa xe; một người làm chủ tiệm ăn; một người mở tiệm bán thực phẩm khô. Giới thanh niên cũng đã có nhiều người tốt nghiệp đại học với bằng cấp kỹ sư. Đà phát triển khiêm nhường trên là một dấu hiệu cho biết người Chăm đang cố gắng vươn lên như các cộng đồng bạn kế cận. Các thanh niên Chăm hiện làm việc cho các hãng xưởng Mỹ tại Hoa Kỳ, mua nhà ở riêng, không còn lệ thuộc vào tiền trợ cấp xã hội nữa. Hy vọng rằng trong tương lai, giới thanh niên Chăm tại Hoa Kỳ sẽ tạo được một sự khác biệt đáng chú ý cho cộng đồng của mình.